

Att manipulera med samhällsekonomiska kalkyler

En samhällsekonomisk studie av strukturförändringar inom SSAB har nyligen genomförts. Åke Dahlberg är starkt kritisk mot denna studie och pekar bl a på att kalkyler av realekonomiska poster saknas. □

Under det senaste året har en livlig debatt förts om strukturförändringar inom SSAB. Företaget har i en strukturplan angivit vilka förändringar man anser vara nödvändiga av de nuvarande enheterna för att man på sikt skall kunna uppnå företagsekonomisk lönsamhet. I denna plan ingår en nedläggning av två gruvor och en produktionsminskning i en annan gruva i Bergslagen. Vidare koncentreras enligt planen malmmetallurgin till Luleå och Oxelösund. För Borlänge betyder detta att den nuvarande malm-baserade metallurgin ersätts med en skrotbaserad metallurgi och att Domnarvet utvecklas till centrum för band- och plåttillverkning. Detta innebär ett bortfall av ett antal arbetstillfällen i främst Ludvika, men även i Borlänge.

I anslutning till arbetet med SSAB:s strukturplan har en grupp företagsekonomer i Göteborg genomfört en samhällsekonomisk studie av strukturförändringar inom SSAB [Andersson mfl 1978]. Rapporten har väckt stor lokal uppmärksamhet hos kommuner, länsstyrelser och vissa fackliga organ. I rapporten framhålls att förändringar av den typ som föreslås i strukturplanen (planen var ej publicerad när rapporten utkom) leder till en finansiell belastning för stat och kommun på 1 miljard kr i det län som främst berörs av strukturplanen (Kopparbergs län). I övrigt innehåller rapporten ett försök till bedömning av sysselsättningseffekter av förändringar i SSAB:s struktur.

Förvirrad debatt

Den debatt som uppkommit i anslutning till dessa ekonomiska kalkyler har varit ytterst förvirrad, där statsfinansiella och realekonomiska kostnader och intäkter åberopats i en salig blandning.

Samhällsekonomisk kalkylmetodik kan uppfattas som ett besvärligt område både från teoretisk och empirisk synpunkt. Det finns därför all anledning att kritiskt granska varje kalkyl, ur båda dessa aspekter och söka förbättra kalkylmetodiken i olika avseenden. Det är väl i detta sammanhang göteborgsekonomerna vill se sitt arbete.

Som grund för SSAB-kalkylerna ligger ett sk teoretiskt arbete som närmare presenteras i ett par interna rapporter från företagsekonomiska institutionen i Göteborg (Brunsson 1977 och Lundström 1976; enbart rubriken på den förstnämnda rapporten "Samhällsekonomiska kalkyler från ett företagsekonomiskt perspektiv" gör att man blir misstänksam). Det första steget i denna värderingsmetodik är att "göra en så komplett konsekvensbeskrivning som möjligt" avseende varje relevant intressentgrupp. Därefter tänker man sig att låta de politiska beslutsfattarna ta ställning till vilka av de beskrivna konsekvenserna som skall beaktas i den fortsatta utredningen. I samband härmed bör också de olika intressentgrupperna få möjlighet att lägga fram sina synpunkter på projektet. På detta sätt hoppas man få en öppen debatt om olika projekts konsekvenser redan på ett tidigt stadium.

Nästa steg i analysen gäller värderingen av dessa konsekvenser. Konsekvenserna indelas då i tre klasser. Den första klassen är sådana konsekvenser som kan åsättas ett monetärt värde. För dessa konsekvenser skall en finansiell kalkyl upprättas för olika intressenter. Man betonar här att det inte är fråga om ett försök att uppskatta samhällets intäkter och kostnader utan att endast uppskatta

in- och utbetalningsströmmar. Den andra klassen av konsekvenser är sådana som kan kvantifieras i fysiska men icke i monetära termer (tex tidsvinster vid transportinvesteringar). Till den tredje gruppen av konsekvenser räknas sådana effekter som "endast kan beskrivas som positiva respektive negativa för olika intressentgrupper" (som exempel nämns bekvämlighet vid kollektivtransporter samt luftföroreningar och buller vid väginvesteringar). För var och en av ett antal intressentgrupper anges dessa tre typer av effekter.

Realekonomiska poster saknas

Det som framför allt skiljer denna kalkylmetodik från samhällsekonomiska kostnads- intäktsanalyser är att kalkyler av realekonomiska poster saknas. Detta är ingen liten skillnad. I själva verket innebär ju en samhällsekonomisk kalkyl ett försök att jämföra det tillskott av reala resurser som följer av ett projekt med den åtgång av reala resurser som projektet medför. Finansiella kalkyler kan i detta sammanhang vara av intresse som ett komplement närmast för att studera fördelningseffekter eller för att beakta budgetrestriktioner. I princip skulle man kunna komma fram till en samhällsekonomisk kostnads- intäktsanalys även genom att utgå från finansiella kalkyler för alla direkt eller indirekt berörda grupper i ekonomin. Men denna poäng har göteborgsekonomen missat eller snarare inte ens eftersträvat. Det tycks nämligen inte vara någon medveten strävan att de finansiella kalkylerna skall täcka alla intressentgrupper i ekonomin. Detta intryck förstärks när man granskar deras empiriska arbeten [Andersson m fl 1978]. De finansiella kalkylerna blir därför också partiella. Att rubricera en sådan metodik som samhällsekonomiska kalkyler är därför grovt vilseledande.

Ett annat problem med deras metod ligger på informationsplanet. Hur skall man förmå politiska beslutsfattare att sätta sig in i den oerhörda mängd av information som måste presenteras i anslutning till varje kalkyl? Politiker på riksnivå måste dessutom använda materialet till att göra samhällsekonomiska kostnads- intäktsanalyser för att kunna få en sammanvägning av alla delkalkyler. Empiriska rapporter av den typ man presenterat i anslutning till SSAB [Andersson m fl 1978] är sannerligen inte lättmålta, ens för ekonomer som är vältränade på området. Inte minst i den lokala debatten om SSAB:s strukturplan har det framkommit vilken begreppsförvirring rapporter av detta slag medför. Intrycket att man med samhällsekonomiska kalkyler kan motivera de mest befängda verksamheter har sannolikt förstärkts hos alltflera politiker och andra beslutsfattare. Risker är uppenbara att det allmänna förtroendet för samhällsekonomisk kalkylmetodik håller på att gå förlorat. Det kan därmed i framtiden visa sig bli allt svårare att förmå politiker att ta hänsyn till *relevanta* samhällsekonomiska effekter.

Fil dr Åke Dahlberg
Arbetsmarknadsstyrelsen

Referenser

- Andersson, B., m fl [1978], *Samhällsekonomisk utredning av strukturförändringar inom Svenskt Stål AB*, Arbetslivscentrum
Brunsson, N., [1977] *Samhällsekonomiska kalkyler från ett företagsekonomiskt perspektiv*, Företagsekonomiska institutionen, Göteborgs universitet
Lundström, A., [1976], *Samhällsekonomiska kalkyler - en resursallokeringsmetod*, Företagsekonomiska institutionen, Göteborgs universitet.